

DE VERMEENDE VERZETSMAN

MARTINE LETTERIE

MARTINE LETTERIE

DE VERMEENDE VERZETSMAN

Het leven van Jan Duijkers
1900-1945

Uitgeverij Omniboek

Mijn kennismaking met Rob Duijkers

De eerste keer dat ik Rob Duijkers ontmoette, staat in mijn geheugen gegrift. Het gebeurde in 2007 tijdens de startbijeenkomst van het programma Erfgoed van de Oorlog van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

In de aanloop naar 2010 zou dat programma een eenmalige impuls geven om belangrijk materiaal uit en over de Tweede Wereldoorlog te behouden en het gebruik ervan te stimuleren. Alle organisaties die maar enigszins met de Tweede Wereldoorlog te maken hadden, kregen voor deze bijeenkomst een uitnodiging. Omdat ik leider was van het project Vergeten Oorlog van de Schrijvers van de Ronde Tafel, was ik ook van de partij. De Schrijvers van de Ronde Tafel is een genootschap van schrijvers van historische kinderboeken. Voor het project Vergeten Oorlog schreven we een reeks kinderboeken over ‘vergeten onderwerpen’ van de Tweede Wereldoorlog. Uitgeverij Leopold zou de boeken uitgeven. Cubiss, de provinciale bibliotheek Noord-Brabant, zou hier lesmateriaal bij maken en ervoor zorgen dat de boeken op basisscholen kwamen.

De ‘oorlogswereld’ was relatief nieuw voor mij, al was ik wel persoonlijk betrokken. Ik werd vernoemd naar mijn grootvader Martinus Letterie, die op 25 januari 1942 in het concentratiekamp Neuengamme werd vermoord. Het gegeven dat hij in juni 1941 van huis werd gehaald en niet meer terugkwam, drukte een stempel op het leven van mijn toen negenjarige vader Frank en

daardoor ook weer op dat van mij. Ik had niet voor niets het initiatief genomen tot Vergeten Oorlog.

In 2005 was mijn vader door een vriend meegenomen naar de boekpresentatie van *Nederlanders in Neuengamme* en daar kwam hij in aanraking met de Stichting Vriendenkring Neuengamme. In 2007 had ik dus al wel van de vriendenkring gehoord, maar ik was nog nooit naar een van de bijeenkomsten geweest.

De startbijeenkomst van Erfgoed van de Oorlog vond plaats in het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum. Van het programma kan ik me weinig meer herinneren, maar wel dat het groots was opgezet. Er werd precies uitgelegd hoe organisaties bij Erfgoed van de Oorlog subsidie konden aanvragen voor het toegankelijk maken van hun erfgoedmateriaal, het vastleggen van getuigenissen en voor het maken van toepassingen waarin gebruik werd gemaakt van dat erfgoedmateriaal.

Tijdens de lunch kwam ik in contact met een bestuurslid van de Stichting Vriendenkring Neuengamme en ik stelde me aan hem voor. Rob Duijkers was een slanke, gebruikte zestiger, die er verzorgd en jeugdig uitzag. Hij had weliswaar een iets terugwijkende haarlijn, maar was nog nauwelijks grijs. Hij droeg een blazer en een zegelring. Hij verkeerde in het gezelschap van twee vertegenwoordigers van de Vereniging Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945, van wie een van hetzelfde bouwjaar als ik: 1958. We raakten aan de praat en op een gegeven moment verzuchtte mijn leeftijdgenoot: 'Soms zou ik willen dat ik gewoon kon praten met een kind van "foute" ouders.' Hierop zei ik: 'Ik ben er met een getrouwd.' Het was of ik een bom in het gezelschap had gegooid. Rob Duijkers keek me aan en zei uit de grond van zijn hart: 'Wat ben jij dan een slechte dochter!'

Tot een volgende ontmoeting kwam het pas in het najaar van 2009, toen ik voor het eerst met mijn vader meegang naar een

bijeenkomst van de Vriendenkring Neuengamme. Die vond zoals altijd plaats in een hotel in Nunspeet en heette met recht contactdag, want hij duurde van tien tot vier. Bij de ingang van de zaal heetten voorzitter Afko Schoonbeek en bestuurslid Rob Duijkers alle vrienden persoonlijk welkom, maar ik kreeg niet de indruk dat Rob zich onze eerdere ontmoeting herinnerde.

Er waren zeker honderd mensen aanwezig en het programma was boeiend. Ik herinner me een lezing over de Emslandkampen, waarbij de spreker tot slot het lied van de Moorsoldaten liet horen in een doodstille zaal. Ik was ontroerd. Van mijn vader wist ik dat zijn moeder dit lied al voor de oorlog bij de wastobbe had gezongen. In Duitsland werden communisten en sociaaldemocraten na de machtsovername in 1933 door de NSDAP vervolgd en in kampen opgesloten, onder andere in het kamp Börgermoor, een van de Emslandkampen. Het daar geschreven lied van de Moorsoldaten was het geuzenlied geworden van het linkse verzet waartoe mijn grootouders behoorden. Al voor de oorlog hadden zij via de Rode Hulp uit Duitsland gevluchte communisten thuis opgevangen, hoewel dit tegen het beleid van de Nederlandse regering inging. Die wilde toen het bevriende buurland niet tegen de haren in strijken en leverde de vluchtelingen uit wanneer dit mogelijk was.

Het lied was niet het enige wat me raakte. De betrokkenheid en de aandacht van de aanwezigen, de manier waarop de voorzitter hen door de dag loodste, en het inhoudelijke programma vond ik minstens zo indrukwekkend. Daarbij was de rol van Rob Duijkers bijzonder. Als vliegende keep sprong hij niet alleen in als de techniek haperde, maar ook als een spreker te lang aan het woord was, of wanneer iemand uit het publiek een foute opmerking maakte. Rob durfde waar nodig de grenzen van beleefdheid te overschrijden, maar was tegelijkertijd emotioneel betrokken. Daardoor werd zijn soms botte ingrijpen door

iedereen geaccepteerd, niet in de laatste plaats omdat hij dat afwisselde met rake grappen.

In het voorjaar van 2010 ging ik voor het eerst mee met de herdenkingsreis van de vriendenkring naar Neuengamme. Met twee bussen vol oud-gevangenen en nabestaanden reden we naar Hamburg. Sommigen gingen sinds 2005 elk jaar mee, anderen zaten net als ik voor het eerst in de bus. Rob was de reisleider en regelde vooral de praktische zaken, andere bestuursleden hadden het inhoudelijke programma voor hun rekening genomen. Rob had oog voor alles en iedereen, maar nam opnieuw geen blad voor de mond wanneer dat nodig was. Zo bevond zich een vrouw in het gezelschap, die op elke maaltijd iets aan te merken had. Weliswaar had ze van tevoren geen dieetwensen kenbaar gemaakt, maar dat belette haar niet om te klagen, tot het moment dat Rob haar onderbrak met de woorden: 'Mevrouw, u moet niet zo zeiken.' Haar gedrag sloeg om als een blad aan een boom. Ze was allerliefst en werd dikke maatjes met Rob.

Nog geen twee maanden later kwamen Afko en Rob bij mij op de koffie met de vraag of ik toe wilde treden tot het bestuur, om na een jaar Afko als voorzitter op te volgen. Het gegeven dat Rob zou aanblijven als 'running mate' was een van de factoren die me over de streep trokken. Ondanks onze vreemde kennismaking was ik hem gaan waarderen en zijn rare grappen – want zo was ik zijn opmerking dat ik een slechte dochter was gaan beschouwen – die de omgang met het zware onderwerp waarmee de stichting zich bezighield enigszins vergemakkelijkten.

Ik liep een jaar mee als 'schaduwspits', in de woorden van Afko, en op de contactdag in het najaar van 2011 nam ik het stokje van hem over. Ik werd voorzitter van het bestuur van de Stichting Vriendenkring Neuengamme. Tot mijn taken behoorde onder meer het onderhouden van de externe contacten en dat deed ik samen met Rob. Zo bezochten we herdenkingen, vergaderin-

gen van het Centraal Orgaan Voormalig Verzet en Slachtoffers, bijeenkomsten georganiseerd door het Nationaal Comité 4 en 5 mei, netwerkdagen Oorlogsbronnen en we voeren mee met de jaarlijkse boottocht van de Landelijke Kontaktgroep Verzetspensioneerden. Rob praatte me niet alleen bij over het belang en de achtergronden van de bijeenkomsten, maar waar nodig ook over die van deelnemers.

Ik leerde hem kennen als iemand met een haarscherpe antenne voor de grens tussen goed en fout, die precies aanvoelde wanneer iemands bedoelingen onzuiver waren. Wanneer het ging over het leed van slachtoffers tijdens de Tweede Wereldoorlog en met name over het (wan)gedrag van ouders, reageerde hij vaak emotioneel. We hoorden veel indrukwekkende verhalen, maar Robs gekke grappen op andere momenten zorgden dat alles in evenwicht bleef. Kortom: we werden vrienden.

Gek genoeg hadden we het weinig over onze persoonlijke omstandigheden. Over zijn vader Jan, die in 1944 werd gearresteerd toen Rob nog een baby was, spraken we bijvoorbeeld nooit. Wel leerde ik op een volgende reis zijn dochter Nicole kennen. Ze was een dertiger met net zoveel energie als haar vader en net zo onconventioneel. Rob en Nicole, zij plaagden elkaar voortdurend, maar het was overduidelijk dat ze dol op elkaar waren. Met het gemak van haar vader nam ze delen van de reisorganisatie over en het was vanzelfsprekend dat ze dat in de toekomst zou blijven doen.

Zaterdag 19 januari 2013 kwam ik terug van een intensieve reis naar de Molukken. Daar was ik met een collega naartoe geweest in verband met een jeugdboek waaraan we werkten. Ik had nog nauwelijks een voet over de drempel gezet, toen Rob belde. Er was bij hem MDS geconstateerd, een voorstadium van acute leukemie. Ik kon moeilijk bevatten wat hij zei. Mijn hoofd tol-

de van alle indrukken van de afgelopen weken en het gebrek aan slaap na een vliegreis van meer dan twintig uur. Ik wist al wel dat hij in december tijdens een vakantie met klachten was opgenomen in het ziekenhuis, maar dit bericht kwam volledig onverwacht.

In eerste instantie leek er niets veranderd. Rob was nog even energiek als altijd en in mei gingen we weer op reis. Ik ving op dat hij af en toe met mensen over zijn ziekte sprak, maar steeds een-op-een. Het werd al snel duidelijk dat Nicole en hij er anders in stonden. Nicole was als enig kind steeds mee geweest naar de afspraken met de specialist, maar ze herinnerde zich die gesprekken anders dan haar vader. Volgens Rob kon zijn leven binnen een halfjaar afgelopen zijn, maar Nicole had begrepen dat het ook nog wel acht jaar kon duren. Zij hield aan het laatste vast, hij geloofde in het eerste. Dit verschil van inzicht schiep een afstand tussen hen, die er eerder niet geweest was.

Na die reis leek hij voor het eerst minder betrokken bij de vriendenkring, en dat terwijl hij al bestuurslid was sinds de oprichting in 1993. 'Als ik er niet meer ben, moet je Nicole maar in het bestuur vragen. Dat doet ze wel,' zei hij. Die zomer nodigde hij het voltallige bestuur uit op zijn 'houseboat' in Loosdrecht, een combinatie van een woonboot en een vaartuig. Het was prachtig weer en we voeren over de plassen. Vergaderen bleek lastig, want Rob was voortdurend aan het bellen met anderen. Voor het eerst kon ik niet meer op de steun van mijn running mate rekenen.

In september stond ik bij een tramhalte in Den Haag toen hij me belde om te vertellen dat hij die maandag zelf naar het ziekenhuis was gereden omdat zijn spraak ineens veranderd was. Vermoedelijk had hij een kleine attaque gehad. Zijn bloed was onderzocht en zijn bloedwaarden bleken dramatisch veranderd. De MDS was veranderd in acute leukemie.

In oktober was hij voor het eerst niet aanwezig bij de jaarlijkse contactdag, omdat hij op de intensive care lag. Kort daarna zocht ik hem op in het ziekenhuis in Amersfoort. ‘Wel vrolijk doen,’ zei Nicole van tevoren en daar hield ik me aan, niet wetend dat het de laatste keer zou zijn dat we elkaar spraken. Hij overleed op 21 november, 69 jaar oud.

De afscheidsbijeenkomst was in een klein kerkje in Soest, vlak bij de begraafplaats. Naast de kist voor in de kerk stonden foto’s van Rob en zijn vader Jan. Nicole sprak, een nichtje en een paar vrienden van Rob. Nicole en haar moeder Colette hadden mij gevraagd om als laatste wat namens de vriendenkring te zeggen. Ik zei onder andere:

‘Rob was de zoon van Jan Duijkers, ondernemer te Amersfoort, die zich in de Tweede Wereldoorlog aansloot bij het verzet en weigerde voor de bezetter te werken. Hij werd op 26 september 1944 gearresteerd en in Kamp Amersfoort gevangengezet. Op 11 oktober moest hij op transport naar Neuengamme, het grootste concentratiekamp van Noord-Duitsland. Hier zaten vooral verzetsmensen vast, politieke gevangenen en mensen die weigerden voor de Duitsers te werken. Voor zover we nu weten, zaten er bijna 7000 Nederlanders gevangen. De kampeiding hanteerde het principe “Vernichtung durch Arbeit”: ze vermoordde de kampingezetenen door hen zware arbeid te laten verrichten onder onmenselijke omstandigheden. In de tijd dat Jan Duijkers aankwam, hielden gevangenen het gemiddeld drie maanden vol voordat ze stierven.

Maar toen in april 1945 de geallieerden naderden en het kamp ontruimd werd, leefde hij nog. Hij was een van de ongeveer 9000 concentratiekampgevangenen die in de haven van Lübeck aan boord gebracht werden van drie schepen, de *Athen*, de *Thielbeck* en de *Cap Arcona*. Jan Duijkers belandde op het laatste

schip. Op 3 mei werden dat schip en de *Thielbeck* getorpedeerd door Engelse piloten, die in de veronderstelling verkeerden dat ze Duitse troepentransportschepen aanvielen. Bij dit bombardement kwamen 7000-8000 mensen op gruwelijke wijze om het leven door verdrinking en verbranding; wie de kust nog wist te halen werd neergeschoten door SS'ers. Jan Duijkers was een van de slachtoffers van die ramp.

Toen Jan Duijkers in 1944 werd gearresteerd, was zijn zoon Rob een baby van acht maanden. Het verlies van zijn vader heeft Robs leven voor een groot deel bepaald. Zijn leven zou anders gelopen zijn als hij bij twee ouders was opgegroeid in plaats van bij één. Rob zette het gemis van zijn vader om in iets positiefs. In 1993 richtte hij met een aantal andere betrokkenen de Stichting Vriendenkring Neuengamme op. Rob was vanaf de oprichting tot aan zijn overlijden bestuurslid van deze stichting en daarmee het langst zittende bestuurslid. Hij bekleedde geen officiële functie in het bestuur, dat wilde hij niet, maar hij was wel buitengewoon actief. Hij was een bevlogen en betrokken bestuurslid, eerlijk en met een sterke intuïtie.'

Niet lang na Robs begrafenis deed Nicole een ontdekking die mogelijk verklaart waarom Rob nooit een officiële functie in het bestuur had willen hebben.

JAN DUIJKERS: HELD OF COLLABORATEUR?

Op 3 mei 1945, slechts één dag voor de Duitse capitulatie, stierven duizenden concentratiekampgevangenen bij de ramp in de Lübecker Bocht met het passagiersschip de *Cap Arcona*. Een van de slachtoffers was de Amersfoorter Jan Duijkers, die in concentratiekamp Neuengamme zat. Zijn kinderen, voor wie zijn dood ingrijpend was, waren ervan overtuigd dat hun vader een verzetsheld was, tot een van zijn kleindochters op zolder een leren koffer vond...

Martine Letterie onderzocht de nalatenschap van Jan Duijkers en kwam tot een heel andere conclusie: Jan was geen verzetsheld, maar werkte samen met de nazi's tot op het allerhoogste niveau. Hoe kwam hij dan toch in een concentratiekamp terecht? In samenwerking met de nabestaanden en na jarenlang onderzoek, kon de auteur het levensverhaal van Jan Duijkers reconstrueren.

Martine Letterie is schrijfster van voornamelijk historische jeugdboeken. Voor verschillende titels heeft zij prijzen gewonnen, waaronder de Zilveren Griffel en de Thea Beckmanprijs. Martine Letterie was lange tijd voorzitter van de Stichting Vriendenkring Neuengamme. Inmiddels is zij president van de Amicale Internationale KZ Neuengamme (AIN). Haar grootvader is in Neuengamme vermoord.

Uitgeverij Omniboek

WWW.OMNIBOEK.NL

NUR 689

ISBN 978 94 0191 929 6

9 789401 919296